

8. Кузьменко А.В. Проблеми відповідності стратегії та системи забезпечення безпеки України національним потребам / А.В. Кузьменко // Юридичний Журнал. – 2006. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2432>.

9. Братель О.Г. Поняття та зміст доктрини інформаційної безпеки / О.Г. Братель // Право України. – 2006. – № 5. – С. 36–41.

10. Ліпкан В.А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.А. Ліпкан ; Київський національний університет внутрішніх справ. – К., 2008. – 400 с.

11. Павлов Д.М. Організаційно-правові засади забезпечення ефективності функціонування системи органів виконавчої влади (державного управління) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Д.М. Павлов ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 195 с.

12. Стратегія національної безпеки України (прес-реліз). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mediarbo.org/2015/04/10/strategiya-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-pres-reliz>.

13. Про організацію оборонного планування : Закон України від 18 листопада 2004 року № 2198-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 4. – Ст. 97.

УДК 347.21

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ОБ'ЄКТА ТА ПРЕДМЕТА УХИЛЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ, НЕ ПОВ'ЯЗАНОГО З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ (СТ. 389 КК УКРАЇНИ)

Савченко В.О., ад'юнкт
кафедри кримінального права
Національна академія внутрішніх справ

У статті розглядається питання визначення безпосереднього об'єкта та предмета ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Охарактеризовано структурні елементи суспільних відносин, які складають об'єкт злочину, склад якого передбачений ст. 389 КК України, на основі чого представлено власне його розуміння. Автор пропонує при вчиненні ухилення від сплати штрафу та відбування виправних робіт визначати предмет злочину – грошові кошти, які повинен сплатити засуджений за вироком суду.

Ключові слова: ухилення, предмет злочину, об'єкт злочину, покарання, склад злочину, суспільні відносини.

В статье рассматриваются вопросы обозначения непосредственного объекта и предмета уклонения от наказания, не связанного с лишением свободы. Охарактеризованы структурные элементы общественных отношений, из которых состоит объект преступления, предусмотренный ст. 389 УК Украины, на основании чего представлено его собственное видение. Автор предлагает при уклонении от оплаты штрафа и отбывания исправительных работ обозначить предметом преступления – денежные средства, которые должен оплатить осужденный по постановлению суда.

Ключевые слова: уклонение, субъект преступления, объект преступления, наказание, общественные отношения.

Savchenko V.A. THE QUESTION TO DETERMINE DIRECT OBJECT AND SUBJECT WAIVED PUNISHMENTS OTHER THAN IMPRISONMENT (ART. 389 OF THE CRIMINAL CODE UKRAINE.)

The article deals with designation of direct object, and object of evasion of punishment not related to imprisonment. Structural elements of which object of crime consist, characterized according to article 389 of Criminal Code of Ukraine. Object of crime represented by its own vision. The author proposes in avoiding payment of fine and serving correctional works, indicate subject of crime – money, which convict person, must pay by court order.

Key words: evasion, subject of crime, object of crime, punishment, social relations.

Постановка проблеми. Дослідити будь-яке злочинне діяння з позиції правового явища неможливо без встановлення того, яким саме суспільним відносинам заподіюється шкода. Тобто, що є об'єктом його посягання. Визначення об'єкта злочину має велике теоретичне та практичне значення. Правильне встановлення безпосереднього об'єкта злочину дозволяє дати юридичну оцінку конкретного складу. Властивості об'єкта посягання допомагають усвідомити зміст інших елементів та ознак складу злочину (спосіб вчинення злочину, спрямованість умислу особи тощо) [1, с. 7]. З'ясування сутності безпосереднього об'єкта злочинного посягання має значен-

ня для відмежування суміжних злочинів та їх правильної кваліфікації. Все це зумовлює необхідність кримінально-правових досліджень об'єктів конкретних злочинних посягань, що дозволяють не тільки усвідомити зміст норми, а й розробити пропозиції щодо подальшого вдосконалення Особливої частини КК України [2, с. 94].

Ступінь розробленості проблеми. У теорії кримінального права комплексне дослідження об'єкта злочину, склад якого передбачений ст. 389 КК України, не здійснювалося, тим більше, самостійно не досліджувалося питання про безпосередній об'єкт та предмет цього діяння. Вчені, які висвітлювали це

питання в своїх дослідженнях – Ю.В. Александров, М.І. Бажанов, Л.Г. Бандоля, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, О.О. Кваша, М.І. Мельник, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк та інші науковці.

Метою статті є з'ясування проблемних питань, пов'язаних із визначенням безпосереднього об'єкта та предмета злочину, передбаченого ст. 389 КК України, на сучасному етапі розвитку кримінально-правової доктрини.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи сформульовані в кримінально-правовій теорії позиції щодо загального розуміння об'єкта злочину, зазначимо, що, незважаючи на певні розбіжності у визначенні його суттєвих ознак, у науці кримінального права найбільш поширена думка, згідно з якою визначальна ознака об'єкта будь-якого злочину – суспільні відносини, адже вони як найважливіші й соціально необхідні зв'язки між людьми в процесі їхньої життєдіяльності є єдиним способом реалізації інтересів їх носіїв (суб'єктів відносин). Порушення цих зв'язків (учинення злочину) призводить до розладу всієї соціальної системи, роблячи таке порушення суспільно небезпечним і шкідливим для особистості та суспільства [3, с. 101].

У теорії кримінального права запропонована класифікація безпосередніх об'єктів злочинів по «горизонталі» [4, с. 11-20]. Сутність цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний, додатковий і факультативний об'єкти. Необхідність у такій класифікації виникає тоді, коли той самий злочин одночасно завдає шкоди декільком суспільним відносинам [5, с. 213-215]. Під основним безпосереднім об'єктом слід розуміти ті конкретні суспільні відносини, на які посягає конкретний злочин, і яким він завдає шкоди [6, с. 66; 7, с. 106]. Тобто, під безпосереднім об'єктом злочину є ті суспільні відносини, на які посягає конкретний злочин, і які поставлені під охорону певної статті Особливої частини КК. При цьому, як вважає Д.О. Назаренко, безпосереднім об'єктом конкретного злочину проти правосуддя виступає, як частина родового об'єкта, отже, знаходиться, в тій же площині, у тій же сфері суспільних відносин, що й родовий об'єкт. Саме ці положення повинні бути взяті за основу при з'ясуванні ознак безпосереднього об'єкта будь-якого із злочинів проти правосуддя [8, с. 110]. Власне, стосовно визначення основного безпосереднього об'єкта по відношенню до досліджуваного нами складу злочину в юридичній літературі є різні позиції. Зокрема М.І. Мельник вважає, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 389 КК України, є інтереси правосуддя в частині забезпечення виконання покарання, не пов'язаного з позбавленням волі [9, с. 1107]. На думку інших учених об'єктом злочину є нормальна діяльність органів, які виконують покарання, не пов'язані з позбавленням волі [10, с. 401; 11, с. 694], або діяльність органів кримінально-виконавчої системи по виконанню покарань [12, с. 471]. Суспільні відносини у сфері виконання та відбування покарань у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльніс-

тю, громадських чи виправних робіт є об'єктом злочину, передбаченого ст. 389 КК України, вважає О.М. Омельчук [13, с. 409]. Не ставлячи за мету здійснити всебічний аналіз існуючих точок зору, вважаємо, що для формулювання власної позиції щодо визначення безпосереднього об'єкта досліджуваного злочину, насамперед, треба визначитися зі структурою охоронюваних нормою ст. 389 КК України суспільних відносин. Виходячи з того, що суспільні відносини, як об'єкт кримінально-правової охорони, являють собою певні зв'язки між людьми, які складаються у процесі їх спільної матеріальної та духовної діяльності [14, с. 14]. У структурі суспільних відносин традиційно вирізняють такі елементи: предмет, із приводу якого існують ці відносини; носії (суб'єкти) відносин; соціальний зв'язок між ними як зміст відносин [15, с. 179]. Це не просто сума складових її частин, а цілісна система елементів, які її утворюють, і які відповідним чином взаємозалежні та взаємодіють між собою [16, с. 103].

Предметом суспільних відносин у теорії права визначають все те, з приводу чого або у зв'язку з чим виникають та існують самі ці відносини [17, с. 47; 11, с. 96]. Предметом суспільних відносин групи злочинів, яка аналізується у статті, є встановлений законодавством порядок виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Саме з приводу такого порядку існують відповідні суспільні відносини.

У теорії кримінального права домінуючою є думка про те, що суб'єктами суспільних відносин є держава, різноманітні об'єднання громадян, юридичні та фізичні особи [18, с. 79]. При цьому слід погодитися з позицією Д.С. Азарова, який вважає, що «...суспільні відносини виступають, як певні зв'язки між людьми у процесі їхнього життя...», тому доцільно використовувати термінологічний зворот «фізичні та юридичні особи», оскільки термін «юридична особа» охоплює всі підприємства, установи, організації та державні органи, а термін «фізична особа» – будь-яку людину (громадянина України, іноземця чи особу без громадянства)» [19, с. 57]. Що стосується суб'єктів досліджуваних суспільних відносин, то зазначимо, що такими суб'єктами, з одного боку, є власне суди та органи виконання покарань, зокрема не пов'язані з позбавленням волі. До останніх згідно з чинним законодавством належать: 1) Державна пенітенціарна служба України; 2) Державна виконавча служба; 3) кримінально-виконавчі інспекції; 4) керівники підприємств, установ та організацій або уповноважений ними орган (щодо виконання покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських та виправних робіт – С.В.). З іншого боку, суб'єктами є особи, засуджені до покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських або виправних робіт.

Поряд із суб'єктом та предметом, елементом суспільних відносин є соціальний зв'язок. Соціальний зв'язок, як зміст суспільних відносин – це певна взаємодія, певний взає-

мозв'язок суб'єктів цих відносин [16, с. 104]. Взаємозв'язки суб'єктів характеризуються наявністю у них взаємних прав та обов'язків. Відповідно до ч. 5 ст. 52 КК України ухилення від покарання, передбаченого вироком суду, має наслідком відповідальність, передбачену ст. ст. 389 та 390 КК України. Поряд з цим у ст. ст. 27, 35, 40 та 46 КВК України передбачено, що у випадку, якщо засуджений ухиляється від сплати штрафу, від відбування покарання у виді громадських та виправних робіт, притягується до відповідальності згідно зі ст. 389 КК України. Саме тому, в цілому, соціальний зв'язок, як елемент суспільних відносин, характеризується наявністю у засудженої особи обов'язку відбутися призначене йому покарання. Натомість відповідні органи наділені правом щодо обмеження прав та свобод засудженого в залежності від виду призначеного покарання, а при ухиленні засудженого від відбування покарання виникає обов'язок щодо притягнення його до кримінальної відповідальності.

Представлена структура суспільних відносин дає можливість сформулювати основний безпосередній об'єкт ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Це – суспільні відносини у сфері правосуддя, з приводу забезпечення нормальної діяльності органів державної влади щодо належного виконання покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Як уже зазначалося вище, у науці кримінального права розрізняють додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт та додатковий факультативний безпосередній об'єкт злочину. Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом є ті суспільні відносини, яким заподіюється або стосовно яких виникає загроза заподіяння шкоди поряд із основним об'єктом. Додатковий факультативний об'єкт – це ті суспільні відносини, яким при вчиненні даного злочину в одному випадку заподіюється шкода, а в іншому – завдання шкоди цим відносинам не настає [11, с. 73; 6, с. 67; 7, с. 108]. Додатковий обов'язковий об'єкт у складі злочину, передбаченого ст. 389 КК України, відсутній. Додатковим факультативним об'єктом досліджуваного складу, в залежності від обставин, можуть виступати суспільні відносини у сфері охорони прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, авторитет органів державної влади, встановлений законом порядок формування доходної частини державних та місцевих бюджетів.

Поряд із об'єктом злочину, передбаченого ст. 389 КК України, досить дискусійним є питання визначення предмета цього складу. В теорії кримінального права, з огляду на найпоширеніші погляди вчених щодо цього поняття, під предметом злочину розуміють речі чи інші матеріальні цінності, у зв'язку з якими, або з приводу яких, вчиняється злочин [20, с. 179; 21, с. 58]. Іншими словами, предметом злочину є речі матеріального світу, які піддаються злочинному впливу при посяганні на об'єкт злочину. Проведений аналіз юридичної літератури показав, що предмет, як елемент складу ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, науковця-

ми переважно не визначається. Тобто, склад злочину, передбаченого ст. 389 КК України, є безпредметним. Однак з такою позицією важко погодитися.

На нашу думку, при визначенні предмета злочину, передбаченого ст. 389 КК України, слід виходити з конкретної форми його вчинення. В залежності від призначеного покарання об'єктивна сторона досліджуваного складу злочину складається з чотирьох альтернативних діянь, які полягають в ухиленні від: 1) сплати штрафу; 2) позбавлення права обіймати певну посаду чи займатися певною діяльністю; 3) відбування громадських робіт; 4) відбування виправних робіт. З аналізу змісту вказаних об'єктивних проявів випливає, що при вчиненні ухилення від сплати штрафу та відбування виправних робіт слід визначити предмет злочину. Це обумовлюється, насамперед, тим, що покарання у вигляді штрафу та виправних робіт має матеріальне вираження.

Відповідно до ч. 1 ст. 53 КК України штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і межах, встановлених в Особливій частині КК України. У ч. 1 ст. 57 КК України вказано, що покарання у виді виправних робіт встановлюється на строк від шести місяців до двох років і відбувається за місцем роботи засудженого. При цьому, із суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків. Як бачимо, формою матеріального вираження при призначенні покарання у вигляді штрафу та виправних робіт є грошові кошти, які повинен сплатити (відшкодувати) засуджений у процесі відбування покарання.

Слід погодитися з А.А. Музикою та Є.В. Лашуком, які зазначають, що матеріальні цінності до вчинення злочину можуть бути предметом суспільних відносин, що охороняються законом, про кримінальну відповідальність, однак із моменту вчинення злочину ті самі матеріальні цінності набувають статусу предмета злочину [22, с. 89]. Як зазначалося вище, предметом досліджуваних суспільних відносин є встановлений законодавством порядок виконання покарання, не пов'язаних із позбавленням волі. Іншими словами, предметом суспільних відносин є встановлений законодавством порядок виконання штрафу та виправних робіт через сплату (відшкодування) засудженим грошових коштів.

Відповідно до цього ухилення від сплати штрафу, як злочин, завдає шкоди об'єкту (суспільним відносинам у сфері правосуддя з приводу забезпечення нормальної діяльності органів державної влади щодо належного виконання покарання, не пов'язаних із позбавленням волі) шляхом посягання на предмет даних суспільних відносин, зокрема, через несплату засудженим грошових коштів. Вважаємо, що в такому разі грошові кошти стануть предметом злочину у формі ухилення від сплати штрафу. Іншими словами, враховуючи загальноприйняте розуміння предмета злочину, саме у зв'язку з несплатою грошових коштів і виникають суспільні відносини,

пов'язані з ухиленням від відбування покарання у вигляді штрафу.

Це ж стосується і предмета злочину у формі ухилення від відбування виправних робіт. Відповідно до ст. 57 КК України покарання у виді виправних робіт встановлюється на строк від шести місяців до двох років і відбувається за місцем роботи засудженого. Із суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків. Обов'язок щодо відрахування визначеної вироком суду частини заробітної плати, відповідно до ст. 44 КВК України, покладається на власника підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем відбування засудженим покарання у виді виправних робіт. У свою чергу, при систематичному неправильному або несвоєчасному відрахуванні сум із заробітку засудженого кримінально-виконавча інспекція надсилає матеріали прокуророві для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності, зокрема і кримінальної, згідно зі ст. 389 КК України. При цьому суб'єктом такого діяння може виступати засуджений до відбування виправних робіт, який за попередньою змовою з власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем відбування покарання не відраховує відповідні суми грошових коштів. Відповідно, предметом злочину слід вважати власне грошові кошти, які повинен сплатити засуджений у дохід держави за вироком суду.

Висновки. Отже, викладене вище дозволяє констатувати, що основний безпосередній об'єкт ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, є суспільні відносини у сфері правосуддя, з приводу забезпечення нормальної діяльності органів державної влади щодо належного виконання покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Предметом злочину, передбаченого ст. 389 КК України, у формі ухилення від сплати штрафу та відбування виправних робіт є грошові кошти, які повинен сплатити засуджений за вироком суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коржанский Н.И. Объект посягательства и квалификация преступлений / Н.И. Коржанский. – Волгоград, 1976. – 120 с.
2. Берднік І.В., Остапенко Л.А. Правосуддя як об'єкт кримінально-правової охорони // І.В. Берднік, Л.А. Остапенко / Юридична наука і практика : виклики часу : Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12 березня 2015 р.). Т. II. – Київ : Національний авіаційний університет, 2015. – С. 94-97.
3. Мельник Р.С. Проблеми визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя / Р.С. Мельник // Науковий часо-

пис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1. – С. 100-107.

4. Коржанський Н.И. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву : (Актуальные проблемы) : автореф. дис. на соискание научн. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовное-исправительное право» / Н.И. Коржанский. – М., 1979. – 36 с.
5. Фролов Е.А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е.А. Фролов // Сборник научных трудов. – Свердловск : Свердловский юридический институт, 1969. – Вып. 10. – С. 213-215.
6. Пихтін М.П., Миронова В.О., Ямкова А.О., Крючек С.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Збірник схем у 2 ч. / ч. 1. – Х. : Харків юридичний, 2011. – 204 с.
7. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 455 с.
8. Назаренко Д.О. Об'єкт порушення правил адміністративного нагляду / Д.О. Назаренко // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2007. – Випуск 36. – 446 с. – С. 107-113.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 7-е вид., переробл. та допов. – К.: Юрична думка, 2011. – 1 288 с.
10. Селецький С.І. Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 496 с.
11. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко, М.І. Мельник та ін.; За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка – 3-є вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009 – 744 с.
12. Кримінальне право України. Особлива частина. Альбом схем: Навч. посіб. – К. : Алерта, 2014. – 576 с.
13. Кримінальне право України: Навчальний посібник / За редакцією О.М. Омельчука. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 496 с.
14. Тацій В. Я. Объект и предмет в советском уголовном праве / В. Я. Тацій. – Х. : Вища шк., 1988. – 198 с.
15. Калініченко Ю.П. Питання щодо визначення видового та безпосереднього об'єктів завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК України) / Ю.П. Калініченко // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 3. – С. 173-183. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vapny_2014_3_19.pdf.
16. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.]; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [3-є вид., перероб. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.
17. Кузнецов А.В. Уголовное право и личность / Кузнецов А.В. – М. : Юрид. лит., 1977. – 168 с.
18. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Шанько. – К. : Вид. Паливода А.В., 2005. – 640 с.
19. Азаров Д.С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження) : [монографія] / Д.С. Азаров. – К. : Атіка, 2007. – 304 с.
20. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1957. – 186 с.
21. Брайнин Я.М. Некоторые вопросы учения о составе преступления в советском уголовном праве / Я.М. Брайнин // Юридический сборник Киевского гос. ун-та. – 1960. – № 4. – С. 58-59.
22. Музика А.А. Предмет злочину : теоретичні основи пізнання [монографія] / А. А. Музика, С.В. Лашук. – К. : А.В. Павливода, 2011. – 192 с.